

“มหาโฆษะนันทะ : พระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในประเทศกัมพูชา”^๑

सानู มหัทธนาตุลย์,
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย

๑. บทนำ

พระพุทธศาสนามีส่วนสำคัญในการเข้าไปร่วมแก้ปัญหาสังคมต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงเวลาที่เกิดวิกฤตการณ์ทางสังคมอันเป็นช่วงเวลาที่ประชาชนต่างได้รับความเดือดร้อนไปทั่วทุกหย่อมหญ้า เช่นดังเหตุการณ์ในอดีตที่ผ่านมาของประเทศกัมพูชาในยุคเขมรแดง (Khmer Rouge Era) ในหน้าประวัติศาสตร์เมื่อประมาณปี พ.ศ. ๒,๕๑๘ (ค.ศ. ๑,๙๗๕) ที่ประเทศกัมพูชาถูกยึดครองโดยกลุ่มคอมมิวนิสต์เขมรแดงโดยใช้นโยบายในการบังคับให้พระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาทุกรูปลาสิกขาบท และการทำลายล้างวัดวาอารามและคัมภีร์สำคัญ ๆ รวมถึงสถาบันทางพระพุทธศาสนา ตลอดจนการสังหารหมู่พระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนและเนรเทศออกนอกประเทศ พระสงฆ์ที่หลงเหลืออยู่ต้องอาศัยรวมอยู่กับชาวบ้าน บางครั้งก็ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาให้กับผู้เจ็บไข้ได้ป่วยอย่างลับ ๆ พระสงฆ์ที่รอดชีวิตก่อนการยึดครองจากเขมรแดงมีประมาณ ๖๕,๐๐๐ ถึง ๘๐,๐๐๐ รูป และได้ลดจำนวนลงอย่างรวดเร็วจนเหลือเพียงแค่ ๓,๐๐๐ รูปหลังจากนั้น ทำให้พระพุทธศาสนาถูกทำลายลงอย่างสิ้นเชิง นับเป็นวิกฤตการณ์ที่ทำให้เราได้รู้จักกับ “มหาโฆษะนันทะ” ผู้นำทางจิตวิญญาณผู้มีอิทธิพลต่อการเผยแผ่คำสอนทางพระพุทธศาสนาสู่สังคม

๒. คานธีแห่งกัมพูชา

สมเด็จพระปิยะ มหาโฆษะนันทะ หรือ มหาโฆษะนันทะเป็นพระภิกษุเถรวัฑฒนาชาวกัมพูชาผู้ได้รับการเคารพนับถืออย่างสูงสุดในตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราชแห่งประเทศกัมพูชาระหว่างยุคเขมรแดงไปสู่ยุคหลังการปกครองแบบคอมมิวนิสต์ มหาโฆษะนันทะได้อุทิศตนเพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อสิทธิมนุษยชน ท่านได้ก่อตั้งวัดต่าง ๆ มากมาย รวมถึงการเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งในการประชุมศาสนาระดับชาติ และการเจรจาสันติภาพ นอกจากนี้ยังเป็นผู้ริเริ่มโครงการณรงคต่อต้านกับระเบิด ความเคลื่อนไหวที่โดดเด่นอันทำให้ท่านเป็นที่รู้จักคือการเดินขบวน “ธรรมยาตรา”^๒ ด้วยการใช้หลักปรัชญาอหิงสา

^๑ Sanu Mahatthanadull, “Maha Ghosananda: The Engaged Buddhism in Cambodia”, Extra-Curricular Activities for M.A. & Ph.D. Program Academic Seminar on ‘Buddhism in Cambodia with the Contemporary Society’, Graduate School, Siem Reap Hotel, Friday 6 September 2013.

^๒ Susan Berfield and Dominic Faulder, “A Royal Influence”, *Asiaweek*, August 31, 1999. [online]. Source : http://edition.cnn.com/ASIANOW/asiaweek/97/0912/nat1.html?_s=PM:ASIANOW [19 August 2013].

เมื่อครั้งที่ท่านเดินทางไปศึกษาต่อในระดับปริญญาเอกที่มหาวิทยาลัยนาแลนทา รัฐฟิหาร ประเทศอินเดีย ท่านได้พบกับ นิชิดตสึ ฟุจิ (Nichidatsu Fujii) ผู้ก่อตั้งพุทธนิกาย นิปปอนซัน เมียวโฮจิ (Nipponzan Myohoji) แห่งประเทศญี่ปุ่น ผู้เคยได้ร่วมงานกับมหาตมาคานธี ทำให้มหาโฆษะนันทะ ได้เรียนรู้หลักปรัชญาอหิงสา (non-violent activism) ของมหาตมาคานธี และในปีพ.ศ. ๒,๕๐๘ (ค.ศ. ๑,๙๖๕) ท่านได้เดินทางมายังประเทศไทยเพื่อศึกษาพุทธธรรมกับท่านพุทธทาสภิกขุ ผู้มีชื่อเสียงทางด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสู่สังคม^๓ อย่างไรก็ตาม มหาโฆษะนันทะก็ได้รับสมญานามว่า “คานธีแห่งกัมพูชา” (Ghandi of Cambodia) และ “พระพุทธเจ้าแห่งสนามรบ” (Buddha of battlefield)^๔ อันเนื่องมาจากความซุขุมลุ่มลึก จากสติปัญญา และจากความเมตตากรุณาของท่าน ซึ่งเป็นผลที่มาจากการเจริญจิตตภาวนาภายใน

๓. บทบาทด้านพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม : ธรรมยาตราเพื่อสันติภาพ

เมื่อระบบการปกครองโดย พล พต (Pol Pot regime)^๕ สิ้นสุดลงในปี พ.ศ. ๒,๕๒๒ (ค.ศ. ๑,๙๗๙) มหาโฆษะนันทะเป็นหนึ่งในพระสงฆ์ ๓,๐๐๐ จากจำนวน ๖๐,๐๐๐ รูปที่มีชีวิตรอด จากนั้นท่านได้สร้างวัดต่าง ๆ ที่ค่ายผู้อพยพ รวมถึงการบวชพระภิกษุสงฆ์บริเวณชายแดนไทย-กัมพูชา^๖ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือขบวนธรรมยาตราเพื่อสันติภาพทั่วภูมิภาคกัมพูชาที่จัดขึ้นทุกปี เริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒,๕๓๕ ถึงปี พ.ศ. ๒,๕๔๑ (ค.ศ. ๑,๙๙๒ ถึงปี ค.ศ. ๑,๙๙๘) กินเวลานาน ๗ ปี เป็นระยะทางไกลถึง ๑ ล้านกิโลเมตร นับเป็นความเคลื่อนไหวที่มีบทบาทอย่างยิ่งในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสู่สังคม^๗ ธรรมยาตราทั้ง ๙ ครั้ง^๘ ล้วนมีความน่าสนใจและแตกต่างกันไปดังต่อไปนี้

^๓ Simon Blomfield (Vishvapani), “Maha Ghosananda”, **The Guardian**, Wednesday 28 March 2007. [online]. Source : <http://www.theguardian.com/news/2007/mar/28/guardianobituaries.religion> [19 August 2013].

^๔ Ker Munthit, “Nobel urged for Buddha of battlefield”, **The Phnom Penh Post**, (11 February 1994). [online]. Source : <http://www.phnompenhpost.com/national/nobel-urged-buddha-battlefield> [19 august 2013].

^๕ “An attempt by Khmer Rouge leader Pol Pot to form a Communist peasant farming society resulted in the deaths of 25 percent of the country's population from starvation, overwork and executions.” – The History Place, “**Genocide in the 20th Century**”, [online]. Source : <http://www.historyplace.com/worldhistory/genocide/pol-pot.htm> [21 August 2013].

^๖ John Amos Marston, Elizabeth Guthrie, **History Buddhism and new religious movements in Cambodia**, (Honolulu : University of Hawaii Press, 2004), p. 201.

^๗ Obituary, “Preah Maha Ghosananda”, **The Economist**, (22nd March 2007), [online]. Source : <http://www.economist.com/node/8881498> [19 August 2013].

^๘ พระมหาสมบุญ วุฑฒิกโร (พรรณา), “สาระสำคัญพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในกัมพูชา”, เอกสารประกอบการสอน, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), (เอกสารอัดสำเนา).

ธรรมยาตราครั้งที่ ๑

ธรรมยาตราครั้งที่ ๑ จัดขึ้นในปี พ.ศ. ๒,๕๓๕ (ปี ค.ศ. ๑,๙๙๒)^๕ เป็นปีแรกที่องค์การสหประชาชาติเข้ามาให้การสนับสนุนข้อตกลงสันติภาพ ท่านมหาโมฆชนันทะได้นำการเดินธรรมยาตราทั่วประเทศกัมพูชา เพื่อฟื้นฟูความหวังและสร้างกำลังใจให้แก่ประชาชนกัมพูชา การเดินครั้งนี้เริ่มต้นจากบริเวณค่ายผู้อพยพชายแดนประเทศไทยไปยังกรุงพนมเปญ มีผู้อพยพเดินร่วมกลับกัมพูชาจำนวน ๓๕๐ คน และระหว่างทางไปกรุงพนมเปญมีผู้เข้าร่วมเพิ่มขึ้นถึง ๑,๐๐๐ คน

ธรรมยาตราครั้งที่ ๒

ธรรมยาตราครั้งที่ ๒ เกิดขึ้นในปี พ.ศ. ๒,๕๓๖ (ปี ค.ศ. ๑,๙๙๓) ก่อนจะมีการเลือกตั้งภายใต้การกำกับของสหประชาชาติ การเดินเริ่มจากนครวัดไปยังเมืองเสียมเรียบ ซึ่งเป็นตรังเครียดระหว่างกลุ่มเขมรแดง กับ กองกำลังของรัฐบาล

ธรรมยาตราครั้งที่ ๓

ธรรมยาตราครั้งที่ ๓ เกิดขึ้นในปี พ.ศ. ๒,๕๓๗ (ปี ค.ศ. ๑,๙๙๔) เป็นการเดิน ธรรมยาตราในเขตสงครามทางภาคตะวันตกของกัมพูชา มีผู้เข้าร่วมเสียชีวิต ๒ คน คือพระสงฆ์ กับแม่ชีจากการยิงปะทะกันระหว่างทหารรัฐบาลกับกลุ่มเขมรแดง หลังเสร็จสิ้นการเดินทาง ท่านมหาโมฆชนันทะกล่าวว่า “ที่จริงความรุนแรงครั้งนี้คือเหตุผลที่เราเดิน” “การเดินเพื่อสันติภาพของเราเริ่มในวันนี้และทุกๆวัน แต่ละก้าวที่ไปอย่างช้าๆ คือ การสวดมนต์ แต่ละก้าวคือการภาวนา และแต่ละก้าวจะสร้างสะพานเชื่อม”

ธรรมยาตราครั้งที่ ๔

ธรรมยาตราครั้งที่ ๔ เกิดขึ้นในปี พ.ศ. ๒,๕๓๘ (ปี ค.ศ. ๑,๙๙๕) เริ่มเดินทางจากชายแดนไทยไปยังเมืองสเวียเรียง (Svay Rieng) ติดชายแดนเวียดนาม ธรรมยาตราครั้งนี้มุ่งในเรื่องการต่อต้านกับระเบิด เพื่อให้ประชาชนหันมาสนใจกับระเบิดที่มีมากกว่า ๑๐ ล้านลูกในกัมพูชา ซึ่งคร่าชีวิตของชาวนาและเด็กๆ หลายร้อยคนในแต่ละปี ในระหว่างการเดินมีชาวพุทธถึง ๒๐,๐๐๐ คนลงนามต่อต้านกับระเบิด ท่านมหาโมฆชนันทะ ได้เขียนไว้ในสาส์นของท่านที่มีถึงรัฐมนตรีว่า “สันติภาพมักจะอยู่ที่จุดเรามาถึงและจุดที่เราจากไป นี่คือนเหตุผลที่เราต้องเดินอยู่เสมอที่ละก้าว ที่ละก้าว ไม่เคยท้อแท้ ปัญญาจะเป็นอาวุธของเรา เมตตากรุณาจะเป็นกระสุนของเรา สติจะเป็นเกาะกำบังของเรา เราจะเดินจนกว่าประเทศกัมพูชาและโลกทั้งมวลจะมีสันติภาพ”

^๕ Surya Das, *Awakening the Buddha Within: Tibetan Wisdom for the Western World*, (New York : Broadway Books, 1998), p. 230.

ธรรมยาตราครั้งที่ ๕

ในปี พ.ศ. ๒,๕๓๙ (ปี ค.ศ. ๑,๙๙๖) การเดินครั้งนี้มุ่งไปที่การตัดไม้ทำลายป่า มีประชาชนเข้าร่วม ๗๐๐ คน เดินผ่านบางจังหวัดที่มีการตัดไม้ทำลายป่ามากที่สุด ระหว่างการเดินทางผู้เข้าร่วมได้ช่วยกันปลูกป่าถึง ๒,๐๐๐ ต้น และท่านมหาโฆษนันท์มักจะสนทนาธรรมกับชาวบ้านและสนับสนุนให้พวกเขา “กำจัดกับระเบิดแห่งความโกรธออกจากใจ” “เมื่อเราเคารพสิ่งแวดล้อมธรรมชาติก็จะดีต่อเรา ต้นไม้ก็เหมือนมารดาบิดาของเรา พวกมันหล่อเลี้ยงเรา ให้เราทุกอย่างแก่เรา ทั้งผล ใบ กิ่ง ลำต้น มันให้อาหารและให้สิ่งจำเป็นอีกหลายอย่าง แต่ถ้าเรายังตัดต้นไม้อยู่ ฝนก็จะไม่ตกอีกต่อไป ต้นไม้ทำให้ฝนตก ดังนั้น ธรรมยาตราก็คือการเผยแผ่ธรรมเพื่อปกป้องตัวเราเองและปกป้องสิ่งแวดล้อมของเรา ซึ่งก็คือธรรมของพระพุทธเจ้า”

ธรรมยาตราครั้งที่ ๖

ธรรมยาตราครั้งที่ ๖ เกิดขึ้นในปี พ.ศ. ๒,๕๔๐ (ปี ค.ศ. ๑,๙๙๗) จัดขึ้นเพื่อสร้างความปรองดองระหว่างเขมรแดงกับกองกำลังรัฐบาล ท่านมหาโฆษนันท์กระตุ้นให้มีการให้อภัยและมีความปรองดองสำหรับกองกำลังเขมรแดงที่เลิกละความรุนแรง ท่านได้ให้พรนายเอียงสาร์ เขมรแดงอาวุโส และให้อภัยเขา ท่านกล่าวว่า “ในพระพุทธศาสนา เมื่อคนรู้อาชญากรรมของตน และขอโทษพระพุทธเจ้าจะยกโทษให้เขา เรายังไม่รู้ว่านายเอียงสาร์พูดโกหกหรือจริง แต่พระธรรมก็ให้อภัยแก่คนที่หันหาทางสว่างและละเลิกการสู้รบ” การเดินครั้งนี้ท่านมหาโฆษนันท์ได้พบกับผู้นำเขมรแดงพร้อมให้อภัยพวกเขา การเดินครั้งนี้ใช้เวลาต่อเนื่องกัน ๓ สัปดาห์ผ่านสถานที่ที่เคยเป็นที่มั่นของเขมรแดงทั้งหมด

ธรรมยาตราครั้งที่ ๗-๙

ในปี พ.ศ. ๒,๕๔๑ (ปี ค.ศ. ๑,๙๙๘) ท่านได้เดินขบวนทั้งสิ้น ๓ ครั้ง กล่าวคือตั้งแต่ธรรมยาตราครั้งที่ ๗ จนถึงครั้งที่ ๙ ทั่วทั้งประเทศกัมพูชา และในท้ายที่สุด ท่านก็มีได้เข้าร่วมขบวนธรรมยาตราอีกเลยตั้งแต่นั้นเป็นต้นมาเนื่องจากสุขภาพไม่เอื้ออำนวย

๔. บทสรุป

เมื่อประเทศกัมพูชาเผชิญหน้ากับปัญหาวิกฤตการณ์ทางสังคมและการเมืองที่มีรากฐานมาจากความรุนแรง หลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาก็ได้แสดงให้เห็นถึงบทบาทอันสำคัญในการแก้ปัญหาเหล่านั้นภายใต้การนำของ “มหาโฆษนันท์” ผู้เผยแผ่หลักคำสอนของพระผู้มีพระภาคสู่สังคม โดยนัยนี้ มหาโฆษนันท์ จึงเป็นทั้งผู้นำทางจิตวิญญาณ ผู้สร้างสันติภาพ และผู้นำการเดินขบวนเพื่อยุติความรุนแรง ด้วยคำสอนที่เรียบง่ายและปราศจากตัวตน ด้วยความกรุณาที่ไร้พรมแดน และด้วยมุมมองแห่งสันติภาพ ดังที่ท่านได้กล่าวไว้ว่า

ความทุกข์ได้หยั่งรากลึกลงสู่ประเทศกัมพูชา
ทว่า ความทุกข์นี้ก่อเกิด ความกรุณาอันยิ่งใหญ่
ความกรุณาอันยิ่งใหญ่สรรสร้าง สันติภาพในใจ

สันติภาพในใจสรรสร้าง สันติภาพแห่งปัจเจกบุคคล
 สันติภาพแห่งปัจเจกบุคคลสรรสร้าง สันติภาพแห่งชุมชน
 สันติภาพแห่งชุมชนสรรสร้าง สันติภาพแห่งประเทศชาติ
 สันติภาพแห่งประเทศชาติสรรสร้าง สันติภาพแห่งโลก
 ขอสรรพชีวิตจงอยู่ร่วมกันด้วยความสงบสุขและมีสันติภาพ

การพลิกฟื้นความหวังของประชาชน และหลักแห่งอหิงสา รวมถึงการรณรงค์ต่อต้านกับ
 ระเบิด การรณรงค์ปลูกป่าทดแทน ตลอดจนการปรองดอง ฯลฯ ล้วนเป็นแนวทางในการเผยแผ่
 พระพุทธศาสนาเพื่อสังคมซึ่งแสดงให้เห็นโลกได้ประจักษ์ว่า พระพุทธศาสนาที่ครั้งหนึ่งเคยสูญหายไปจาก
 สังคมประเทศกัมพูชาได้กลับคืนมาด้วยความสงบสันติอย่างแท้จริง

บรรณานุกรม

- พระมหาสมปурณ์ วุฑฒิกโร (พรธนา). “สาระสำคัญพระพุทธรศาสนาเพื่อสังคมในกัมพูชา”. เอกสารประกอบการสอน. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, (เอกสารอัดสำเนา).
- Berfield, Susan and Faulder, Dominic. “A Royal Influence”. **Asiaweek**. August 31. 1999. [online]. Source : http://edition.cnn.com/ASIANOW/asiaweek/97/0912/nat1.html?_s=PM:ASIANOW [19 August 2013].
- Blomfield, Simon (Vishvapani). “Maha Ghosananda”. **The Guardian**. Wednesday 28 March 2007. [online]. Source : <http://www.theguardian.com/news/2007/mar/28/guardianobituaries.religion> [19 August 2013].
- Das, Surya. **Awakening the Buddha Within: Tibetan Wisdom for the Western World**. New York : Broadway Books, 1998.
- Marston, John Amos and Guthrie,Elizabeth. **History Buddhism and new religious movements in Cambodia**. Honolulu : University of Hawaii Press, 2004.
- Munthit, Ker. “Nobel urged for Buddha of battlefield”. **The Phnom Penh Post**. (11 February 1994). [online]. Source : <http://www.phnompenhpost.com/national/nobel-urged-buddha-battlefield> [19 august 2013].
- Obituary. “Preah Maha Ghosananda”. **The Economist**. (22nd March 2007). [online]. Source : <http://www.economist.com/node/8881498> [19 August 2013].
- The History Place. “**Genocide in the 20th Century**”. [online]. Source : <http://www.historyplace.com/worldhistory/genocide/pol-pot.htm> [21 August 2013].